

**AZ OROSZ-UKRÁN HÁBORÚ
ÁRNYÉKÁBAN: 2022-ES
ÖSSZEFOGLALÓ A KÖZEL-KELET
LEGFONTOSABB ESEMÉNYEIRŐL ÉS
TRENDJEIRŐL**

Migrációkutató Intézet

Gyorselemzések

Tárik Meszár

2023/2

2023.01.23.

Gyorselemzések 2023/2

AZ OROSZ-UKRÁN HÁBORÚ ÁRNYÉKÁBAN: 2022-ES ÖSSZEFOGLALÓ A KÖZEL-KELET LEGFONTOSABB ESEMÉNYEIRŐL ÉS TRENDJEIRŐL

2022-ben számos olyan fontos esemény történt a Közel-Keleten, amelyek bár nem váltottak ki jelentős sajtóvisszhangot Európában, a kontinensre gyakorolt hatásai megkérdőjelezhetetlenek. E „mellőzésnek” egyik legfőbb oka a tavaly februárban kitört orosz-ukrán háború, ami miatt az arab országokkal és Izraellel kapcsolatos hírek némiképp háttérbe szorultak. Pedig a Közel-Keleten végbemenő folyamatok, történések és trendek meghatározók lehetnek Európa számára, legyenek politikai, gazdasági vagy éppen migrációs vonatkozásúak, ez pedig különösen indokoltá teszi a régióban történő változások okainak megértését és a legfőbb események körütekintő vizsgálatát. A következő összeállításban az általunk leglényegesebbnek tartott történéseket prezentáljuk a teljesség igénye nélkül, valamint ismertetjük e folyamatok Európára gyakorolt hatásait, továbbá kísérletet teszünk arra, hogy bemutassuk a 2023-as évre vonatkozó előrejelzéseket mind a gazdaság, mind a politika terén.

A terrorizmus erősödése

Mintegy öt évvel az Iraki Iszlám Állam (IÁ) úgynevezett „kalifátusa” feletti győzelem kikiáltása után Irak és Szíria még mindig küzd a terrorszervezettel, ugyanis annak alvó sejtjei időnként támadásokat hajtanak végre. A terroristák már nem ellenőriznek nagyobb területeket, azonban továbbra is biztonsági fenyegetést jelentenek emberrablásokkal, támadásokkal és bombázásokkal, különösen Irak legnagyobb szunnita városainak sivatagi peremén, valamint Szíriában.

Emellett Irakra nyomás nehezedik azzal kapcsolatban, hogy az Iszlám Államhoz kötődő személyek ezreit és családjaikat visszatelepítse saját városaikba. Jelenleg a szíriai al-Hol menekülttáborban terroristák és hozzájuk köthető személyek ezrei tartózkodnak az Egyesült Államok által támogatott kurd csoportok ellenőrzése alatt. Irak attól tart, hogy a visszatérők „inkubátorokat” hoznak majd létre, ahol újra csoportosulhatnak és megerősödésüket követően destabilizálhatják az országot.¹

¹ MOUBAYED 2022.

Gyorselemzések 2023/2

Azonban más országokat is érint a terrorszervezet jelenléte. Az Iszlám Állam magára vállalta az egyiptomi Iszmailijja városában december 30-án történt támadást, amelynek célpontja egy biztonsági ellenőrző pont volt. Az eset során három rendőr vesztette életét és sokan megsebesültek.² Terrortámadás történt augusztusban Afganisztánban³ is, egy zsúfolt mecsetben 21 ember meghalt, köztük a mecset imámja.⁴

Az elemzők szerint⁵ 2023 a terrorizmust tekintve az egyik legkiszámíthatatlanabb év lesz. Ennek oka részben a fenyegetés széttagolt jellege, de hozzájárul az évek óta tartó nyugati terrorellenes stratégia eredménye is, ami az Iszlám Állam vezetését célozta meg. Emellett az alvó sejtek időnkénti aktiválódása is súlyos nehézségeket okozhat a térség instabil biztonsági architektúrájával rendelkező államai számára.

Tüntetések Iránban

Iránt szeptember 16-át követően az elmúlt évek legnagyobb tiltakozási hulláma rázta meg. Az ország erkölcsrendészete, amelynek feladata az öltözködéssel és viselkedéssel kapcsolatos szigorú kódexek betartatása, letartóztatta a 22 éves kurd származású lányt, Mahsza Aminit, mert nem viselte megfelelően hidzsábját.⁶ Családja és a szemtanúk beszámolója szerint Aminit megverték, és fejére többször súlyos csapást mértek, aminek következtében a kórházban életét vesztette. A kormány és a rendőrség tagadta a vádakot, azt állítva, hogy a nő halálát egy „alapbetegség” okozta.

A nagy utcai tüntetéseken, amelyek Irán összes nagyvárosában és sok kisvárosban is kialakultak, a nők elégették hidzsábjukat, levágták a hajukat és kormányellenes rigmusokat énekeltek. Sztrájkokról számoltak be iskolákban, egyetemeken és az ország létfontosságú olajszektorában, ezzel párhuzamosan számos üzlet is bezárt átmenetileg. Az iráni labdarúgó-válogatott nem volt hajlandó elénekelni nemzeti himnuszát a november 20-án kezdődő katarai világbajnokságon, és a szurkolók rezsimmelenes szlogeneket skandáltak a stadionokon kívül. Iránon belül időnként heves összecsapások törtek ki, amelyek során a tüntetők a biztonsági erők épületeit is felgyújtották.⁷

Szociológusok szerint az iráni társadalom fiatalabb generációiban már egy ideje gyűlik a harag és a feszültség, különösen az egyetemista korúak körében. Többek között a korrupciót, a gazdaság rossz irányítását, a

² AL KHALEEJ 2023.

³ Afganisztán nem tartozik a szűken vett Közel-Kelet államai közé, de a régióhoz való közelsége miatt a többi ismertett országgal együtt tárgyaljuk.

⁴ UN NEWS 2022a.

⁵ CLARKE 2023.

⁶ Haját eltakaró fejkendő.

⁷ ASKEW 2022.

Gyorselemzések 2023/2

koronavírus-járvány hanyag és szakszerűtlen kezelését, a szigorú és gyakran túlzó vallási előírásokat és a széles körben elterjedt politikai és társadalmi elnyomást kifogásolják.⁸

A tüntetések eszkalálódását jól mutatja, hogy azok átterjedtek Európára is. A nők és férfiak szolidaritásuk kifejezésésképpen felvonulásokat rendeztek olyan európai nagyvárosokban, mint London, Róma, Stockholm vagy éppen Athén. Irán legfelsőbb vallási vezetője az Egyesült Államokat és Izraelt hibáztatta az országon végigsöprő tüntetések miatt. A zavargással kapcsolatos első nyilvános beszédében Ali Hamenei ajatollah azt közölte, hogy a „lázadásokat” Irán ősellenségei és szövetségeseik „tervelték ki”, mert nem tűrik, hogy Irán „minden téren megerősödjön”.⁹

A szakértők a 2023-as évben az iráni tiltakozások eszkalálódására számítanak.¹⁰

Az arab régióban a legmagasabb a munkanélküliség

Az ENSZ legfrissebb felmérése szerint az arab régióban 2022-ben átlagosan 12%-os volt a munkanélküliségi ráta, ami a legmagasabb a világon. A 15 és 24 év közöttiek esetében ez a szám 25%.¹¹ Az ENSZ szerint több mint 33 millió új munkahelyet kell teremteni a Közel-Keleten és Észak-Afrikában 2030-ig.¹²

Eközben a szegénység is extrém méreteket ölt, és 130 millió embert érint az arab országokban – derült ki a felmérésből. Az Öböl-menti Együttműködési Tanács (ÖET) országait¹³ leszámítva a régió lakosságának több mint egyharmada érintett. Ráadásul a szegénységben élők száma várhatóan emelkedni fog a következő két évben, és 2024-ben elérheti a lakosság 36%-át.¹⁴ Ezek a fejlemények egyértelműen hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a 2023-as évben és azt követően is tömegek hagyják el a régiót.

Azonban azt ne felejtjük el, hogy jelentős eltérések mutatkoznak az egyes országok között, és a szakadékot tovább mélyítette az orosz-ukrán háború is. Az Öböl-menti Együttműködési Tanács országai és más olajexportáló országok továbbra is profitálnak majd a magasabb energiaárakból, ugyanakkor a kevesebb nyersanyaggal bíró

⁸ FASSIHI 2022.

⁹ FRANCE24 ARABIC 2022.

¹⁰ FRANCE24 ARABIC 2022.

¹¹ Egyes országok esetében meghaladhatja az 50%-ot (pl. Líbia). Lásd HOEL 2022; THE CONVERSATION 2022.

¹² UN NEWS 2022b.

¹³ Bahrein, Egyesült Arab Emírségek, Katar, Kuvait, Omán és Szaúd-Arábia.

¹⁴ UN NEWS 2022b.

Gyorselemzések 2023/2

államok számos társadalmi-gazdasági kihívástól fognak szenvedni, beleértve a növekvő energiaköltségeket, az élelmiszer-ellátási hiányt, valamint a turizmus és a nemzetközi segélybeáramlás visszaesését.

Felborult a dinamika a régió államai és a nagyhatalmak között

Az Öböl-menti arab államok korábban igyekeztek semlegesek maradni a nagyhatalmak közötti viszályokban, azonban nehéz helyzetbe kerültek hagyományos nyugati szövetségeseikkel szemben, amikor arra kényszerültek, hogy válasszanak oldalt az ukrajnai háborúban.

A háború az olajtermelő országokat közelebb hozta Oroszországhoz, kiváltva az Egyesült Államok nemtetszését. Ahogy Kína kapcsolatai egyre feszültebbek lettek az Egyesült Államokkal, úgy tovább erősödtek Szaúd-Arábiával. Hszi Csin-ping kínai vezető közel hét év után először látogatott el 2022 decemberében Szaúd-Arábiába, amelynek során átfogó stratégiai partnerséget kötött a világ legnagyobb olajexportőrével, és találkozott az Öböl-menti arab országok néhány vezetőjével.¹⁵ A látogatás annak a jele, hogy Kína és az Öböl-térség elmélyíti gazdasági kapcsolatait, mindezt egy olyan időszakban, amikor az amerikai-szaúdi kapcsolatok megromlottak az OPEC azon döntése miatt, hogy visszafogják a kőolajkitermelést. Amint azt Hszi Csin-ping a szaúdi médiában megjelent cikkében írta, az utazás célja Kína arab világgal való kapcsolatának erősítése volt. Kína Szaúd-Arábia legnagyobb kereskedelmi partnere¹⁶ és egyben a világ legnagyobb kőolajvásárlója is.¹⁷ A 2023-as évben valószínűsíthetően fokozódni fog a kínai-arab kooperáció, és ez utóbbi nem csak a gazdagabb arab államokat fogja lefedni.

Ami a Közel-Kelet Nyugathoz fűződő kapcsolatait illeti, annak relevanciája érintetlen maradt, sőt talán még nőtt is. Európa egyre inkább a régió felé tekint az energiabiztonság biztosítása érdekében. Ezzel összefüggésben fontos fejlemény, hogy a 2022-es labdarúgó-világbajnokságnak otthont adó Katar a következő években még jelentősebb gázszállítójává válik Európának.¹⁸

Eközben két közel-keleti szomszéd, Irán és Törökország olyan drónokkal látta el az orosz-ukrán háború résztvevőit, amelyek jelentős hatást gyakoroltak a csatatérre. A háború következtében Ankara nemzetközi

¹⁵ AL LAWATI 2023.

¹⁶ 2021-ben a Szaúd-Arábia és Kína közötti kétoldalú kereskedelem elérte a 87,3 milliárd dollárt, ami 30%-os növekedés 2020-hoz képest a kínai vámadatok szerint. Lásd: HE 2022.

¹⁷ HE 2022.

¹⁸ Német cégek 15 évre szóló megállapodást írtak alá 2 milliárd tonna cseppfolyósított földgáz vásárlásáról Katarból. Az ügyletet az állami tulajdonú Qatar Energy jelentette be, és a szállítások 2026-tól kezdődnek. Lásd: WINTOUR 2022.

Gyorselemzések 2023/2

befolyása nőtt, akár a hadviselő felek között tanúsított mediátori szerepe, akár a NATO-ban kilátásba helyezett vétója révén, amely megakasztotta a szövetség bővítését.¹⁹

Izrael és Libanon megállapodott a tengeri határokról

Izrael és Libanon hivatalosan jóváhagyta azt a történelmi jelentőségű, az Egyesült Államok közvetítésével létrejött megállapodást, amely először határozza meg a két ország között lévő tengeri határokat.²⁰ Ez a fejlemény mindkét fél számára megnyitja a lehetőséget a tengeri energiafeltáráásra. Libanoni illetékesek szerint a megállapodás, amely véget vet a földgázban gazdag Földközi-tengeren régóta húzódó tengeri határvitának, egy új korszak kezdetét jelenti. A paktum több hónapig tartó közvetett tárgyalások után született meg, Amos Hochstein, az Egyesült Államok energiaügyi megbízottjának közvetítésével.²¹

Fontos tudni, hogy a két ország között nincsenek diplomáciai kapcsolatok, mivel Izrael 1948-as megalakulása óta hivatalosan is háborúban áll egymással a két fél. Bejrút igyekezett elkerülni azt, hogy a megállapodást az Izraellel kötött normalizációs törekvésnek tekintsék. A már lemondott libanoni elnök, Michael Aoun kifejtette, hogy „a déli tengeri határ kijelölése technikai jellegű kérdés, amelynek nincs politikai vonatkozása”.²²

Ezzel szemben az Egyesült Államok bizakodó álláspontot képvisel. „[A megállapodás] biztosítani fogja Izrael és Libanon érdekeit, és megteremti a terepet egy stabilabb és virágzóbb régió számára” – mondta az amerikai elnök, Joe Biden egy közleményben, majd hozzátette, hogy a Közel-Kelet „egy lépéssel közelebb került” ahhoz, hogy „integráltabb legyen”.²³ Az elemzők a 2023-as évben a gazdaság és a kereskedelem terén további közeledést prognosztizálnak Izrael és egyes arab államok között.²⁴

Katar labdarúgó-világbajnokságot rendezett

¹⁹ PÉNZVÁLTÓ 2022.

²⁰ A paktum lehetővé teszi Libanonnak, hogy a TotalEnergies nevű francia vállalat segítségével fejlessze a Kana-Szidón gázmezőt, és földgázt termeljen ki ott. Ez a terület a Földközi-tengernek azon részén található, amelyet az arab ország és Izrael is magának akart. Ez utóbbi lemondott e vitatott zónáról, de megkapja az onnan felszínre hozott földgáz hasznának 17%-át. Abban is megegyeztek, hogy a Karis nevű másik, szintén a határvidéknél lévő földgázmező teljesen Izrael tulajdonában marad. Izrael fennhatósága alatt marad a partjai mentén azon hárommérföldes zóna is, amelyre szerinte szüksége van a tengerpart biztonsága fenntartásának érdekében. Forrás: MTI 2022.

²¹ HUSSAIN 2022.

²² AL JAZEERA 2022.

²³ AL JAZEERA 2022.

²⁴ ADEN HURA 2022.

Gyorselemzések 2023/2

Alaposan meglepte a nemzetközi futballvilágot, hogy a 2022-es labdarúgó világbajnokság rendezési jogát egy közel-keleti ország nyerte el. Katar a rendezési jog elnyerésekor erős szkepticizmussal szembesült, amiért rá tudta venni a Nemzetközi Labdarúgó-szövetség (FIFA) bizottságának tagjait, hogy 2010-ben az országra szavazzanak. A bírálók elsősorban azt kifogásolják, hogy a döntés óta eltelt idő alatt a FIFA végrehajtó bizottságának 24 tagja közül 21 fővel szemben emeltek vádat (többeket el is ítélték) ²⁵ különböző büntetőjogi és etikai ügyekben,

A stadionok építése során elhunyt munkások nagy száma és az ország emberi jogok tekintetében jól látható hiányosságai ellenére Katar a sport iránti elkötelezettségének köszönhetően megszilárdította regionális hatalmi pozícióját. A közel-keleti ország a sportba, különösen a futballba fektetett be, hogy javítson külföldi megítélésén.

Összegzés

A 2022-es év kezdetén a világ nagy részéhez hasonlóan a Közel-Keleten található országok is bizakodtak abban, hogy a koronavírus-világjárvány miatti lezárásokat és az élet különböző területeire kiterjedő elszigeteltséget követően kezdetét veheti a gazdasági fellendülés és a körülmények normalizálódása. Azonban a fennmaradó negatív hatások, valamint az orosz-ukrán háború kirobbanása nyomán drasztikusan növekvő infláció gyorsan szertefoszlatta a világjárvány utáni erőteljes fellendülés reményét, sok arab országot a recesszió vagy éppen a csőd szélére sodorva. Ezeket a kihívásokat a régió nagy részében megérezték, mivel az élelmiszer- és az üzemanyagárak az év során az egekbe szöktek, számos esetben súlyosbítva a fennálló hazai problémákat. Kijelenthetjük, hogy a 2022-es évben többek között tiltakozásokkal, úttörő állami látogatásokkal, fontos választásokkal és számos új kihívással volt tele a Közel-Kelet. A jelenleg kialakult rend alapján a 2023-as év sem ígérkezik könnyűnek, így továbbra is szükséges a régió eseményeinek aktív követése, különösen, mivel a Közel-Keleten zajló folyamatok utóhatásai könnyen elérhetik Európát is, legyen szó gazdasági, politikai vagy éppen migrációt érintő fejleményekről.

²⁵ D'ANDREA 2022.

Gyorselemzések 2023/2

Felhasznált források:

ADEN HURA (2022): بزوغ تعاون شرق أوسطي في العام 2023 .. الإقليمية الجديدة [Az új regionalizmus: közel-keleti együttműködés megjelenése 2023-ban]. Aden Hura, 2022. december 13. Forrás: <https://www.aden-hura.com/news/24787> (Megtekintve: 2023.01.10.)

AL JAZEERA (2022): *Israel, Lebanon sign US-brokered maritime border deal*. Al Jazeera, 2022. október 27. Forrás: <https://www.aljazeera.com/news/2022/10/27/israel-lebanon-sign-us-brokered-maritime-border-deal> (Megtekintve: 2023.01.09.)

AL KHALEEJ (2023): «داعش» يتبنى اعتداء الإسماعيلية.. ورفض خليجي وعربي للإرهاب [Az Iszlám Állam magára vállalta az iszmáilijjai támadást: az Öböl-menti és más arab államok elutasítják a terrorizmust]. Al Khaleej, 2023. január 02. Forrás: <https://tinyurl.com/52e765s9> (Megtekintve: 2023.01.10.)

AL LAWATI, Abbas (2023): *Four things to watch out for in the Middle East in 2023*. CNN, 2023. január 02. Forrás: <https://edition.cnn.com/2023/01/02/middleeast/four-things-mideast-2023-mime-intl/index.html> (Megtekintve: 2023.01.06.)

ASKEW, Joshua (2022): *Iran protests: What caused them? Are they different this time? Will the regime fall?* Euronews, 2022. december 20. Forrás: <https://www.euronews.com/2022/12/20/iran-protests-what-caused-them-who-is-generation-z-will-the-unrest-lead-to-revolution> (Megtekintve: 2023.01.04.)

CLARKE, Colin P. (2023): *Trends in Terrorism: What's on the Horizon in 2023?* Foreign Policy Research Institute, 2023. január 03. Forrás: <https://www.fpri.org/article/2023/01/trends-in-terrorism-whats-on-the-horizon-in-2023/> (Megtekintve: 2023.01.10.)

D'ANDREA, Aaron (2022): *FIFA World Cup: 'Disappointing' Ottawa sent delegates to Qatar, LGBTQ2 group says*. Global News, 2022. november 21. Forrás: <https://globalnews.ca/news/9294204/fifa-world-cup-canada-delegation-reaction/> (Megtekintve: 2023.01.06.)

FASSIHI, Farnaz (2022): *Iran Protests Surge to Dozens of Cities*. The New York Times, 2022. szeptember 24. Forrás: <https://www.nytimes.com/2022/09/24/world/middleeast/iran-protests.html> (Megtekintve: 2023.01.10.)

Gyorselemzések 2023/2

FRANCE24 ARABIC (2022): *إيران: خامنئي يتهم الولايات المتحدة وإسرائيل بالوقوف وراء الاحتجاجات* [Irán: Hamenei azzal vádolja az Egyesült Államokat és Izraelt, hogy ők állnak a tüntetések mögött]. France24 Arabic, 2022. október 04. Forrás: <https://tinyurl.com/mr3mdb4h> (Megtekintve: 2023.01.09.)

HE, Laura (2022): *When China and Saudi Arabia meet, nothing matters more than oil*. CNN, 2022. december 09. Forrás: <https://edition.cnn.com/2022/12/08/economy/china-xi-saudi-arabia-visit-oil-trade-intl-hnk/index.html> (Megtekintve: 2023.01.05.)

HOEL, Arne (2022): *Arab region registers world's highest unemployment rate*. UN survey finds. UN News, 2022. december 30. Forrás: <https://news.un.org/en/story/2022/12/1132112> (Megtekintve: 2022.01.05.)

HUSSAIN, Hamzah Rifaat (2022): *Lebanon's Maritime Deal with Israel*. Carnegie Endowment for International Peace, 2022. október 31. Forrás: <https://carnegieendowment.org/sada/88292> (Megtekintve: 2023.01.10.)

MTI (2022): *Izrael és Libanon aláírta a tengeri határukat rögzítő egyezményt*. Hirado.hu, 2022. október 27. Forrás: <https://hirado.hu/kulfold/cikk/2022/10/27/izrael-es-libanon-alairta-a-tengeri-hatarukat-rogzito-egyezmenny> (Megtekintve: 2023.01.11.)

MOUBAYED, Sami (2022): *Iraqi Returnees from Al-Hol Camp: ISIS Criminals Until Proven Otherwise*. European Eye on Radicalization, 2022. november 17. Forrás: <https://eeradicalization.com/iraqi-returnees-from-al-hol-camp-isis-criminals-until-proven-otherwise/> (Megtekintve: 2023.01.08.)

PÉNZVÁLTÓ, Nikolett (2022): *Török akadály a svéd és finn NATO-csatlakozás előtt*. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet. Elemzések 2022/10. Forrás: https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2022_10.pdf (Megtekintve: 2023.01.11.)

RFE (2022): *Iran Says Seven Killed In 'Terrorist Attack' In Izeh Amid Protests*. Radio Free Europe, 2022. november 17. Forrás: <https://www.rferl.org/a/iran-seven-killed-terrorist-attack-izeh-protests/32135345.html> (Megtekintve: 2023.01.09.)

THE CONVERSATION (2022): *Young people in the Middle East struggle to see a promising future*. The Conversation, 2022. július 15. Forrás: <https://theconversation.com/young-people-in-the-middle-east-struggle-to-see-a-promising-future-179927> (Megtekintve: 2023.01.10.)

Gyorselemzések 2023/2

UN NEWS (2022a): أفغانستان: الأمين العام يعرب عن قلقه بعد مقتل وإصابة أكثر من 250 شخصا هذا الشهر [Afganisztán: A főtitkár aggodalmát fejezi ki amiatt, hogy ebben a hónapban több mint 250 ember vesztette életét vagy sebesült meg]. United Nations, 2022. augusztus 19. Forrás: <https://news.un.org/ar/story/2022/08/1109362> (Megtekintve: 2023.01.09.)

UN NEWS (2022b): *Middle East and North Africa: addressing highest rates of youth unemployment in the world*. United Nations, 2022. május 23. Forrás: <https://news.un.org/en/story/2022/05/1118842> (Megtekintve: 2023.01.09.)

WINTOUR, Patrick (2022): Germany agrees 15-year liquid gas supply deal with Qatar. The Guardian, 2022. november 29. Forrás: <https://www.theguardian.com/world/2022/nov/29/germany-agrees-15-year-liquid-gas-supply-deal-with-qatar> (Megtekintve: 2023.01.08.)

A Migrációkutató Intézet elektronikus kiadványsorozata

Kiadó: **Migrációkutató Intézet**

A kiadó elérhetősége: H-1518 Budapest, Pf. 155.

Tel.: +36 1 372 0191

E-mail: info@migraciokutato.hu

© Tárik Meszár, 2023

© Migrációkutató Intézet, 2023

Sorszám: 2023/2